

ШАХС МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯСИ ҲАМИША МУҲИМ

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-23-628-632>

Бекдавлат Алиев

Тошкент давлат иқтисодиёт университети “Ижтимоий-гуманитар кафедраси”
профессори, фалсафа фанлари доктори

АННОТАЦИЯ

Жамиятдаги ахлоқий мезонлар кўп жиҳатдан қонуний ёки маъмурий чоралар билан эмас, балки жамоатчилик фикри, шахснинг хулқ-атворини баҳолаш билан белгиланади. Болаликдаги тарбия, оилавий муҳит назоратсиз хатти-ҳаракатлар инсон ҳаётида бир умир салбий ёки ижобий феъл-атворга айланиб, одат бўлиб қолади ва уларнинг иш фаолиятида таъсир кўрсатади.

Шахснинг маънавий камолоти Ватан тараққиёти ва унинг келажигида муҳим аҳамият касб этиши, бу масала илмий ечимларини кутаётганлиги тавсифланади.

Калит сўзлар: оила, жамият, давлат, интеллектуал ривожланиш, тарбия, таълим, хулқ, индивидуал, фалсафа, одоб, тадқиқот, руҳият, мафкура.

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ ВСЕГДА ВАЖНО

Бекдавлат Алиев

Ташкентский государственный экономический университет, профессор
кафедры социально-гуманитарных наук, доктор философских наук

АННОТАЦИЯ

Этические критерии в обществе во многом определяются не юридическими или административными мерами, а общественным мнением, оценкой поведения индивида. Воспитание в детстве, семейная обстановка, бесконтрольное поведение становятся привычкой в жизни человека на всю жизнь, входят в привычку и сказываются на его работе.

Описано, что духовная зрелость человека важна для развития Родины и ее будущего, и что этот вопрос ждет научного решения.

Ключевые слова: Ключевые слова: семья, общество, государство, интеллектуальное развитие, воспитание, образование, поведение, личность, философия, этикет, исследование, психика, мировоззрение.

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IS ALWAYS IMPORTANT

Bekdavlat Aliev

Tashkent State University of Economics, Professor of the Department of Social
Sciences and Humanities, Doctor of Philosophy

ABSTRACT

Ethical criteria in society are largely determined not by legal or administrative measures, but by public opinion, an assessment of an individual's behavior. Childhood upbringing, family environment uncontrolled behaviors become a habit in human life for a lifetime, become a habit and affect their work.

Keywords: *It is described that the spiritual maturity of a person is important for the development of the Motherland and its future, and that this issue is awaiting scientific solutions.*

КИРИШ

Фарзанд тарбияси оила учун, нафақат оила, балки бутун жамият маънавий-моддий тарққиёти учун муҳим.

Халқимизнинг ўтмишда ўзбек миллатининг миллат бўлиб шаклланишида ва ислом илми ривожига қўшган жаҳон тан олган улуғ алломалари Имом Бухорий, Имом Термизий, Имом Мотуридий, Бурҳониддин Марғиноний, буюк тасаввуф пирлари Абдуҳолик Ғиждувоний ва Баҳоуддин Нақшбанд каби табаррук зотлар улкан ҳисса қўшган. Миллатимиз маънавий камолатида улар маънавий бой мерос қолдириши билан бирга, жаҳон тамаддунида математика ва астрономия сингари аниқ фанлар, медицина, доришунослик ва тиббиёт, минералогия каби - табиий фанлар, логика, филология ва жамиятшунослик фанлари соҳалари бўйича мукамал асарлар ёзиб қолдирганини жаҳон тан олган.

Улар қомусий алломалар Муҳаммад ибн Мусо Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Маҳмуд Замахшарий, Мирзо Улуғбек каби мўътабар зотлар хусусида нафақат миллий маънавиятимиз, балки башарият маънавий тақомилига кўрсатган таъсирлари беқиёс. Ана шу улуғ алломоалар ва бугунги давр олимлари ўз тадқиқотларида маънавий таназзулнинг асосий омилларни оилада фарзанд тарбиясига эътиборсизликда деб топиб, бу иллат миллатнинг маънавий танназулга олиб келишининг бирдан бир сабабидир. Бежизга халқимиз “Бешиқдан қабргача илм изла” демаган.

Хўш бугун ота-оналар фарзанд тарбиясига нега эътиборсиз? Фарзанд тарбияси билан шуғулланишига қандай омиллар тўсқинлик қияпти? Ота-оналар фарзанд тарбиялаш методларини биладими? Мазкур саволлар бизга оптимал ечим топиш вазифасини кўндаланг қўймоқда. Бугун бутун дунёда инсон капитали учун кураш, энг катта сармоя фарзандни яхши билимли бўлишига, тарбиясига тикилаётган бир вақтда давлат тмонидан яратилаётган шарт-шароитларга қарамасдан ота-оналарда фарзанд тарбиясига эътиборсизлик мавжудлиги таҳлил қилинмоқда.

Бу масала чуқур илмий тадқиқотлар ва оммавий сўровномалар ўтказишни талаб этади. Аниқланган муаммоларни илмий асосланган ҳолда бартараф этиш эса асосий масала. Масалан, инсон ривожланиши ва жисмоний ривожланиши биологик хусусиятларга боғлиқ бўлиб, морфологик, биокимёвий ва физиологик ўзгаришларни ўз ичига олади. Аммо ижтимоий ривожланиш психологик, ақлий, интеллектуал ривожланиш билан тавсифланади. Фалсафа концепциясининг ривожланиши - бу бир ҳолатдан иккинчисига ўтиш, давом этаётган миқдорий ва сифатий ўзгаришларнинг пайдо бўлиши билан боғлиқ. Инсон ижтимоий тараққиёт чўққисига чиққанда, уни онги юксак ва ўзини ўзи англайдиган, мустақил ишлашга қодир одам дейилади. Инсон шахс сифатида туғилмайди.

Шахс сифати “индивидуаллик” тушунчаси билан тўлдирилади. Индивидуаллик деганда, бир кишининг бошқасидан ўзига хос хусусиятлари ва фарқлари тушунилади. Индивидуаллик, қоида тариқасида, миқдорнинг ўзига хос хусусиятларига, унинг ижтимоий фаоллигига ва оқилона хатти-ҳаракатларига тегишлидир. Инсонни ижтимоий мавжудот сифатида тасвирлаш учун “индивидуал” тушунчасига тўхталиб ўтиш керак. “Индивид” атамаси битта, фақат, битта одамни билдиради. У инсониятнинг алоҳида вакили сифатида талқин қилинади. Яъни, ҳар қандай ақли расо одам шахс бўлиши мумкин. Шу нуқтаи назардан, шахс ҳаёт давомида ривожланади ва шаклланади. Ривожланиш - бу, биринчи навбатда, шахснинг миқдор ва сифат ўзгариши жараёнидир. Инсон туғилади ва ўсади, организм органлари ва тизимлари кенгаяди, у сўзга, сўнгра сўз бойлигига эга бўлади. Ҳар хил ижтимоий хусусиятлар ва ахлоқий кўникмаларни, меҳнат кўникмаларини эгаллайди.

Инсон ривожланаётган ҳақиқий ҳаётга муҳит дейилади. Шахснинг ривожланишига турли ташқи омиллар, жумладан, географик, ижтимоий, таълим ва оилавий ҳаёт таъсир кўрсатади. Атроф-муҳит ривожланишининг таъсири ҳақида гап кетганда, биринчи навбатда ижтимоий ва оилавий муҳит назарда тутилади. Ижтимоий муҳитни тушунишга оммавий тузилиш, ишлаб

чиқариш тизимининг муносабатлари, ижтимоий жараён ва бошқалар киради. Энг яқин муҳит - оила, қариндошлар ва дўстлардир.

Инсоннинг маънавий онги, инсоний фазилатлари ва камчиликлари дастлаб оилада шаклланади. Бу жараён ҳеч қачон тўхтаб қолмайди [1;12].

Инсон таракқиётига, айниқса, болалик даврида оилавий муҳит катта таъсир кўрсатади. Уйда, биринчи инсон ҳаётининг ривожланиши ва шаклланиши ҳал қилинади. Одатда бола ўзи ривожланаётган оила ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлади. Оила кўп жиҳатдан болаларнинг манфаатлари ва эҳтиёжларини, ғоялари ва келажагини белгилайди. Оила – жамиятнинг энг кичик аъзоси. Ижтимоий муҳитдан одам ҳаётининг тажрибаларни, ўзини тутиш, гапириш, фикрлаш ва унинг усулларини ва бошқаларни ўрганади. Инсон камолотида ижтимоий тармоқлар, таълим муассасалари, оммавий ахборот воситалари ва бошқалар ҳам муҳим рол ўйнайди. Ҳатто ижтимоий муҳитда ҳам носоғлом гуруҳлар салбий таъсир кўрсатиши мумкин, масалан, қимор, ичкиликбозлик, гиёҳвандлик, талончилик, саводсизлик ва бошқалар. Аммо шуни ёдда тутиш керакки, ҳамма бир хилда таълим олади, лекин оилалар ва қарашлар бир хил эмас.

Инсонга инсонпарварлик, яхши хулқ, таълим-тарбия ва умуман, ижобий хислатларни ўргатувчи мактаб бу - оилadır. Халқимизда “Қуш уясида кўрганини қилади”, деган мақол бор. Тарбия - оиладан бошланади, десак хато қилмаймиз. Биз бунда соғлом, етук, комиллик сари интиладиган оилани назарда тутяпмиз. Оила қанча соғлом бўлса, жамият ҳам шунга мутаносиб бўлади. Лекин тагига зил кетган, мўрт оилалар охири ажралиш билан тугайди, болалар етим, хонадонлар пароканда бўлади. Бу эса, жамият раўнақига албатта путур етказди [2;267].

Ҳар бир инсон ўз генетикаси ва муҳитининг маълум улуши билан ривожланади. Тарбия генетика ва атроф-муҳит таъсирини тўғрилайди. Ижтимоий ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва ижтимоий муносабатларнинг мураккаблиги билан бир қаторда таълимнинг ўрни ҳам доимий равишда ўсиб бормоқда. Ҳозирги узлуксиз таълим шароитида инсоннинг ҳаётда самарали иштирок этиши қийин. Хусусан, таълим ҳал қилувчи восита бўлиб, у орқали шахснинг ижтимоий ривожланиши дастури, унинг ва туғма қобилиятлари қанот очади. Шундай қилиб, генетик омиллар таъсири остида шахсият ва индивидуал хусусиятларнинг ривожланиши, муҳит ва айниқса таълим ва тарбия вақт ўтиши билан табиий муҳит тўсиқларини, ижтимоий таъсирни, шунингдек, болаларни тарбиялашда оилавий ҳатоларни олиб ташлайди ва тўғрилайди.

Хулоса қилиб айтганда, шахс ахлоқий маънавий тарбияси бугунги куннинг энг устувор вазифаларидан биридир.

REFERENCES

1. Эркаев А. Маънавиятшунослик. –Т.: “Маънавият”. 2018. –Б. 345.
2. Мирзиёев Ш.М. «Янги Ўзбекистон Стратегияси» -“Ўзбекистон”, 2021,267 б.
3. xs.uz/Ўз...-istasang-kasbi-kamol-et. 18. 01.2021.
4. Умаржонов, С. С. (2022). Онтологияда субстансия ва акциденцияга доир таълимотнинг Фахриддин розий томонидан ривожлантирилиши. Academic Research in Educational Sciences, 3(3), 961–968. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022-3-961-968>
5. Saifnazarov, I., Xujayev, M. (2018) Axmad Zaki Validiy islamic culture. Экономика и социум, 2, 55-57.
6. Umarjonov, S.S. (2021). Ijtimoiy – gumanitar fanlarni o‘qitishda Fahridin Roziyning ontologik qarashlarining o‘rni va ahamiyat. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(9), 1029-1038.
7. М.Рахматов,Б. Зарипов. “Янги Ўзбекистон Учинчи ренессанс остонасида”. – “Замин Нашр” 2021 56 б.
8. Назаров Л., Очилдиев А. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунчалар, тамойиллар ва атамалар. -Т.: Янги аср авлоди, 2002. 106-109-бетлар.
9. Saifnazarov, I., Muhtarov, A., Sultonov, T., Tolibov, A. (2020) Religious tolerance, unity of knowledge and faith issues highlighting in Imam Bukhari Hadiths. International Journal of Advanced Science and Technology 29 (5), pp. 1846-1853.
10. Safarov, M.K., Umarjonov, S.S. (2021). Abu Bakr ar-Roziy etikasida befoyda o‘y surish va ochko‘zlik muhokamasi. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(5), 1045-1049.
11. Эргашев И. ва бошқ. Миллий истиқлол ғояси: Ўзбекистон Республикаси Олий таълим бакалавриат босқичи учун дарслик. -Т.: Академия, 2005. 120-130-бет.
12. Aliyev, B. (2022). Qudrat va farovonlik omili. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(3), 1171-1182.
13. Алиев, Б. (2022). Тараққиётда ахборотлашув ва рақамли иқтисодиёт. Academic Research in Educational Sciences, 3(3), 933–947. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022-3-933-947>